

J.L. Lunds altertavle i Sankt Johannes Kirke på Nørrebro

Af Knud Børge Pedersen

I 1812 bestilte *Kommissionen angaaende Frue Kirkes Gjenopbyggelse* et alterbillede af maleren J.L. Lund¹ til Vor Frue Kirke i København. Billedet blev imidlertid aldrig malet til det formål, idet Bygningskommissionen i 1820 besluttede at lade Bertel Thorvaldsen udsmykke kirkens alter med den siden så kendte Kristusskulptur. Imidlertid fremgår det af kunsthistorikeren, at det er den til Vor Frue Kirke bestilte altertavle, der i dag kan ses i Sankt Johannes Kirke² på Nørrebro i København, og at den blev malet i Rom i 1818³. Kildestudier – herunder breve fra kunstneren selv og sagsakter fra de involverede ministerier – har dokumenteret et andet forløb, idet altertavlen med Kristi himmelfart i Sankt Johannes Kirke først blev malet mellem 1845 og 1848⁴.

1. Johann Ludwig Gebhard Lund (1777-1867) blev født i Kiel. Han indledte sin uddannelse som maler på Kunstakademiet i København fra 1797-1799. Herfra tog han til Dresden og derfra videre til Paris for at studere nyklassicistisk malerkunst hos Jacques-Louis David. Fra Paris rejste Lund videre til Rom, hvor han opholdt sig fra 1802 til 1810 og igen fra 1816 til 1819. I 1818 blev J.L. Lund – samtidig med C.W. Eckersberg – udnævnt til professor ved Kunstakademiet i København. Lunds internationale orientering, og optagethed af italiensk og gammeltysk malerstil kom til at præge hans kunst. Under sit andet ophold i Rom havde Lund nær forbindelse med sine tyske malerkolleger i Sankt Lukasbroderskabet, eller Nazarenerne, som gruppens modstandere kaldte dem. Nazarenerne ønskede at bryde med den akademiske klassicisme og vende tilbage til de bedste kunstnere før Rafael, såsom Giotto, Perugino og den tidlige Rafael, hvis kunst de anså for sand og naturlig, jf. Mitchell Benjamin Frank: *German Romantic Painting Redefined: Nazarene tradition and the narratives of Romanticism*, London, Ashgate 2001. Som lærer ved Kunstakademiet var Lund en god formidler af de nye ideer i tysk national-romantisk kunst, se Vagn Poulsen: *Dansk Kunsthistorie. Billedkunst og skulptur. Akademiet og Guldalderen 1750-1850*, København 1972, s. 430.
2. Sankt Johannes Kirke er en korskirke i nygotisk stil tegnet af Theodor Sørensen. Bygningsarbejdet blev indledt i 1852. Den 20. juni 1856 nedlagde Frederik VII kirkens grundsten med ordene: "Til Ære for Gud og Opbyggelse for Menigheden". Kirken blev indviet den 25. august 1861; Fr. Thomassen: *Sct. Johannes Kirke i København 1861-1911*, København 1911.
3. *Weilbachs Kunstnerleksikon*: <https://www.kulturarv.dk/kid/VisWeilbach.do?kunstnerId=579&wsektion=vaerker>. Hannemarie Ragn Jensen: „Ein dänischer Nazarener. J.L. Lunds Altergemälde”, *Hafnia Copenhagen Papers in the History of Art. Published by University of Copenhagen Institute of Art History*, 1978, s. 78-106; Anne-Mette Gravgaard og Eva Henschen: *Omkring Thorvaldsens Kristus*, København 1996, s. 11, 12, 15, 34; Hannemarie Ragn Jensen: "Interessen for de gamle italienske mestre: J.L. Lunds studiesamling", *Troens stil i guldalderens kunst*, Nivaagaards Malerisamling

Sankt Johannes Kirkes alterbillede har som motiv Kristi himmelfart fra Apostlenes Gerninger 1,9-11 (fig. 1). Billedet er delt i en himmelsk og jordisk sfære. I den himmelske sfære ses Kristus stående på en sky. Hans gestus er velsignende med armene hævet i skulderhøjde. Blikket er rettet på skaren nedenfor. Kristus er vist som en ung idealiseret mandsfigur med svagt lilla kjortel og lys blålig kappe med halvlængt gyldenbrunt hår med midterskilning. Han er omgivet af et musicerende englekor med fire voksne engle på hver side. Englenes klæder er holdt i lyse farver: rosa, gullige, blålige og grønne nuancer. Under skyen findes tre nøgne børneengle (putti), hvoraf den midterste holder et kors hævet i begge hænder. De to englebørn ved siden af holder hver en stor bog. Englen til venstre for beskueren holder en åben bog med inskriptionen: *Evangelium*. Englen til højre holder en lukket bog, hvorpå der står *Epistula*.

På jorden nedenunder ses en stående og knælende skare på i alt 20 personer. De er vidner til den opstandnes himmelfart. De udtrykker deres individuelle reaktioner på underet, i form af tilbedelse, sorg og fortvivelse. Blandt personerne ses en ung mand i hvide klæder med en stav i hånden. Det er englen, der til apostlene siger: "Hvorfor står I og ser op mod himlen, galilæere? Den Jesus, som er blevet taget fra jer op til himlen, skal komme igen på samme måde, som I har set ham fare op til himlen".⁵ I billedets midtakse lige under Kristus ses Maria, Jesu mor, klædt i en blå kappe med et lyst klæde over hoved, hals og skulder. Hendes blik er opadvendt, og hendes hænder er samlet foran brystet i en bedende stilling. Til højre for Maria ses apostlen Johannes og til venstre Maria Magdalene med foldede hænder. Ved siden af englen ses en ældre mand, der holder en stor bog under armen, hvorpå det står: *Acta Apostolorum* (fig. 2). Hans blik er rettet mod englen. Det må være evangelisten Lukas. I alt kan elleve apostellignende mænd identificeres. Blandt apostlene står i højre side en mand med blå kjortel og hvidlig kappe med begge arme hævet mod Kristus. Han bidrager sammen med englen til billedets balance og til en opadgående bevægelse.

Landskabet er sydlandsk, blødt bjergrigt og ret goldt med lave buske og to spinkle palmetræer i billedets højre side, og to andre træer i baggrunden i billedets venstre side. Horisonten er fjern, og over denne

1999, s. 42; Anne-Mette Gravgaard: *Storbyens virkeliggjorte længsler. Kirkerne i København og på Frederiksberg 1860-1940*, København 2001, s. 126-127.

4. Knud Børge Pedersen: *Historien om J.L. Lunds altertavle i Sankt Johannes Kirke på Nørrebro i København og altertavlens placering i tidens teologiske og kulturelle miljø*. Speciale i teologi ved Det Teologiske Fakultet ved Københavns Universitet 2011.

5. Apostlenes Gerninger 1,11.

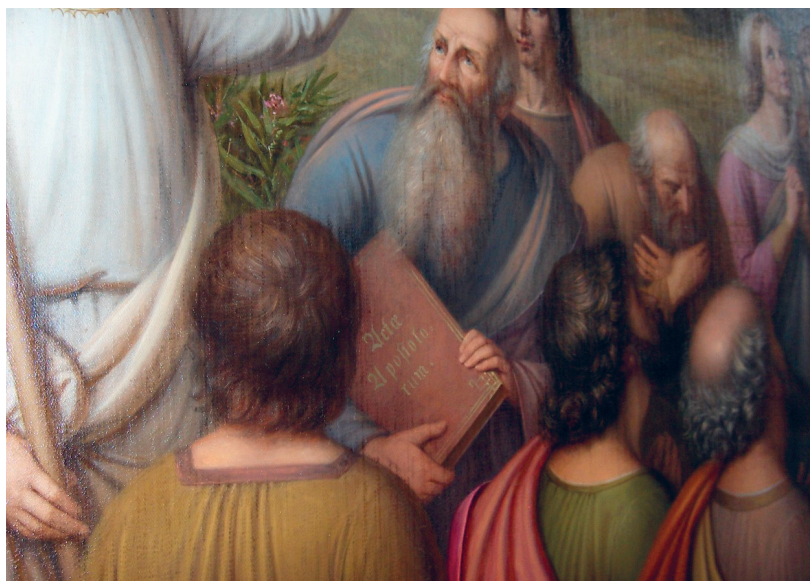

Fig. 2. Manden med den store bog under armen er formentlig evangelisten Lukas. På bogens omslag står *Acta Apostolorum* (detailbillede af fig. 1).

ses en lys himmel, hvis farve stiger i blålig intensitet opefter og kulminerer i billedets øverste del. Farverne i billedet er generelt lyse, særligt i den himmelske sfære. Omkring hele Kristusfiguren findes en lysende gullig zone. Billedet er indfældet i et nygotisk alterparti, der er tegnet af kirkens arkitekt. Under alterbilledet findes et skriftsted: "Fred efterlader jeg Eder, min Fred giver jeg Eder".⁶ Alterbilledet er tydeligt signeret og dateret: J.L. Lund 1848 (fig. 3).

I billedet findes en række kristne tegn og symboler: skyen, korset, engle, bogen og musikinstrumenter, der sammen med motivet og den velsignende Kristus bidrager til en følelsesbetonet religiøs indlevelse, der kan virke fremmedartet i forhold til Eckersbergs jordnære skildring af Jesu liv og gerninger⁷. Det var det, der fik teologen og kunstkritikeren K.F. Wiborg til at beskyldte Lund og andre kunstnere, der maledes i samme stil for at være gammeldags og katolske.⁸ Således kritiserede han Lund for at være en efterfølger af de katolske forbilleder med mangel på original opfattelse og hans figurer for at rumme ideal skønhed

6. Johannesevangeliet 14,27a.

7. Ragn Jensen 1999, s. 28-43.

8. Malerne Ditlev Blunck, Heinrich Eddelien, Albert Küchler og Adam Müller var ligeledes inspireret af Nazarenerne.

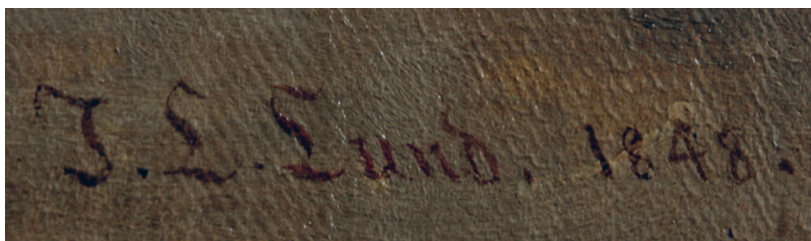

Fig. 3. J.L. Lunds signering og datering af alterbilledet Kristi himmelfart i Sankt Johannes Kirke. (Fot. Tony Krohn).

uden kød og blod.⁹ For ham stod det katolske for det gammeldags og usande, og det protestantiske for det sande og naturlige.¹⁰ Landskabet med de spinkle træer og den blå himmel med en lysnende horisont er tydeligt inspireret af tidlig italiensk renæssance, som det ses hos Pietro Perugino (1446-1524).

Altertavlens historie

Historien om J.L. Lunds altertavle i Sankt Johannes Kirke er temmelig kompliceret, idet der ikke er tale om en direkte bestilling, som er foregået mellem kirke og kunstner. Der er derimod tale om en anbringelse af et allerede eksisterende alterbillede, der efter at have været gemt væk på Christiansborg Slot i mange år, i 1862 kom til Johanneskirken. Dokumentation af altertavlens historie er primært baseret på breve fra J.L. Lund til prins Christian Frederik samt på sagsakter i de involverede ministerier.

Bestilling af en altertavle af J.L. Lund til Vor Frue Kirke

Efter englændernes bombardement af København i 1807 forestod genopbygningen af en række statslige bygninger i København, herunder Christiansborg Slot, Domhuset og Vor Frue Kirke. Arkitekten C.F. Hansen stod i spidsen for disse arbejder. Den 24. november 1812 afgav *Kommissionen angaaende Frue Kirkes Gjenopbyggelse*¹¹ denne bestilling af en malet altertavle af J.L. Lund:

9. Karsten Friis Wiborg: *Konstudstillingen 1841*, København 1841, s. 46.

10. Emma Salling: "Altertavler på udstilling: Guldalderens religiøse maleri i samtidige kunstanmeldelser", *Troens stil i guldalderens kunst*, Nivaagaards Malerisamling 1999, s. 28-43.

11. *Danmarks Kirker*, København, s. 155. Kommissionen, der var nedsat af Danske Kancelli efter indstilling af Københavns Universitets Direktion og godkendt af Kongen, bestod af konferensråd Ove Malling, departementschef i Danske Kancelli, justitsråd Lassen, Frue Kirkes kurator, teolog, professor C.F. Hornemann samt projekts arkitekt,

Det er Kommissionen meget behageligt at kunne overdrage Hr. Lund Udførelsen af det attraaede vigtige Arbejde med Frue Kirkes Gjenopbyggelse, og endskjønt en del Tid vil medgaae inden den Altertavle De ønsker at male kan behøves, finder man det aldeles hensigtsmæssigt, at De imidlertid kan tage den yttrede forberedelses Tid til de fornødne Studier, men førend De begynder med Udarbejdelsen i det Store, maa man anmode Dem om hertil at indsende en Skitse for at blive forelagt hans Majestæt til Allerhoistsammes nærmere Bedømmelse. Kommissionen overlader Hr. Historiemaleren selv at vælge Sujettet, og vil i enhver henseende lade Konstneren fuldkommen Frihed med at arbejde her med sin egen Interesse vil foretage og fuldføre. I hensigt til Størrelse og Belysning vilde De med mig, Overbygnings Direktør Hansen, aftale det Store nærmere.¹²

Som det fremgår, fik Lund frie hænder til at vælge motivet, dog kun på den betingelse, at en skitse skulle forelægges kongen til godkendelse. I henhold til C.F. Hansens tegning af korpartiet i Vor Frue Kirke, forestiller det svagt skitserede billede korsfæstelsen.¹³ Det skitserede korsfæstelsesmotiv behøver ikke at være en indikation af, at det var det motiv, der ønskedes malet, men kan alene være der for at vise, at der tænkes på en malet altertavle. Ifølge Danmarks Kirker har Lund afleveret to skitser, forestillende korsfæstelsen.¹⁴

J.L. Lunds forberedelser til at male en altertavle til Vor Frue Kirke

Gennem en række breve, som Lund skrev til prins Christian Frederik, kan man følge, hvorledes han forberedte sig på at male altertavlen til Vor Frue Kirke. Fra perioden 1815 til 1820 findes der i Kongehusarkivet 13 breve (56 brevsider), hvoraf de fleste (9 breve) er skrevet under hans ophold i Rom. Allerede i 1815, dvs. inden afrejsen til Rom, skrev Lund, at altertavlen, som var bestilt til Sankt Petri Kirke (*Kristi Op-*

overbygningsdirektør C.F. Hansen. Kommissionen havde 'Umiddelbar forestilling for Hans Majestæt'.

12. *Kongehusarkivet, Christian VIII, Breve fra forskellige*, lb. Nr. 144: J.L. Lund 1815-1844.

13. Hakon Lund og Annelise Thygesen: *C.F. Hansen I-II*, København 1995, s. 458-491. Vor Frue Kirke.

14. *Danmarks Kirker* 1945-1958, s. 185-186. Af et brev fra P.O. Brøndsted til Thorvaldsen fra 2.1.1815 fremgår, at Lund har lavet udkast til altertavlerne til Petri Kirke og Frue Kirke og at "disse Arbejder love noget godt". *Thorvaldsens Museum. Brevarkivet* m41815,nr.18.

standelse) var en god forberedelse til det større værk til Frue Kirke¹⁵. Fra Rom forsikrede Lund i 1817 prinsen om, at altertavlerne til Sankt Petri Kirke og Frue Kirke optog ham meget, men at altertavlen til Frue Kirke interesserede ham mere end noget andet, idet den skulle udformes til fædrelandets kirke nummer et.¹⁶

Under sit andet ophold i Rom (1816-19) rejste Lund rundt i Italien for at indsamle inspiration til at løse opgaven, men bortset fra skitseindsamling synes det konkrete arbejde med altertavlen at være skredet langsomt frem. I februar 1819 håbede han at kunne have afsluttet sine forberedelser inden tilbagerejsen til København¹⁷, og i et brev fra juni måned samme år meddelte han, at han var ved at være færdig med en komposition, men at han manglede mere ro for at få udført en tegning til altertavlen.¹⁸

Efter hjemkomsten til København den 3. oktober 1819¹⁹ arbejdede Lund videre på en tegning til altertavlen, men af et brev til prins Christian Frederik fra den 27. december 1819 fremgår det, at tegningen endnu ikke var færdig. Få dage senere, den 6. januar 1820, traf Bygningskommissionen den for Lund skæbnsvangre beslutning, at Thorvaldsens Kristusskulptur skulle erstatte den bestilte altertavle.²⁰ Forin-

15. *Kongehusarkivet*. Uddrag af Brev af 9. maj 1815 fra J.L. Lund til prins Christian Frederik: Wie sehr angenehm mir dieser Auftrag [für das Altargemälde der Petrikirche in Kopenhagen], sowohl wegen seines religiösen Inhalts, als auch wegen seiner Bestimmung ist, bedarf ich Ihrer Hoheit wohl nicht zu sagen, er [der Auftrag] ist zugleich eine gute Vorbereitung zu dem größeren Werke für die Frauenkirche.

16. *Kongehusarkivet*. Uddrag af brev af 15. januar 1817 fra J.L. Lund til prins Christian Frederik: „Was meinen Eifer bei dieser Arbeit [Altargemälde Petrikirche] belebt und vermehrt, ist, dass ich es als eine würdige Vorbereitung zu dem Altargemälde der Frauenkirche ansehe, welches mich mehr als irgend ein anderes Gemälde interessiert, weil es in der ersten Kirche meines Vaterlandes aufgestellt wird“.

17. *Kongehusarkivet*. Uddrag af brev af 7. februar 1819 fra J.L. Lund til prins Christian Frederik: „Auch habe ich schon viel vorgearbeitet für dieses Gemälde, welches so, wie das Altargemälde der Frauenkirche mich ausschließend [ausschließlich] jetzt beschäftigt, und ich hoffe vor meiner Abreise alle Vorbereitungen dazu, die hier [in Rom] gemacht werden müssen, zu beendigen, damit ich dort [in Kopenhagen] diese Arbeiten sogleich anfangen kann“.

18. *Kongehusarkivet*. Uddrag af brev af 12. juni 1819 fra J.L. Lund til prins Christian Frederik: „zu dem Altargemälde der Frauenkirche ist die Komposition auch schon angeordnet, aber es hat mir mehr an Ruhe als an Zeit gefehlt, auch diesen Gegenstand in einer ausgeführten Zeichnung auszusprechen [=auszuführen?] und die zur Breite gemachten Studien zum Ganzen zu ordnen“.

19. *Thorvaldsens Museum, Brevarkivet*, Rejsen til Danmark juli-oktober 1819. Lund og Thorvaldsen rejste sammen fra Rom til København. Rejsen varede fra den 14. juli til den 3. oktober 1819.

20. Lund og Thygesen 1995, s. 48.

den har det tilsyneladende været overvejet, om Lund var den rigtige kunstner til at male altertavlen til Frue Kirke, idet prins Christian Frederik i et brev til kongen i november 1819 foreslog: "hvis man hellere vil lade den male af Eckersberg, kan man lade begge malere male hver sin altertavle og vælge den bedste til Frue Kirke og den anden til en anden Kirke, selv om altertavlen paa en Maade er bestilt for Lund."²¹ Lund mente selv, at han var bedre end Eckersberg til at male religiøse billeder²².

Hvem der var ophavsmanden til beslutningen om at lade en malet altertavle af Lund glide ud til fordel for en Kristusskulptur af Thorvaldsen er ikke klart. Principielt kunne det være Thorvaldsen selv²³ eller C.F. Hansen. Denne kunne have set en større arkitektonisk helhed ved, i sammenhæng med apostelstatuerne, også at lade alteret udsmykke med en skulptur. Der er ingen tvivl om, at Thorvaldsen selv i kongehuset har nydt så stor anerkendelse, at man stort set har fulgt hans ønsker. Lunds sendrægtighed som maler kan også have spillet ind, idet der ikke har været noget konkret at forholde sig til, ud over nogle foreløbige skitser på det tidspunkt, da beslutningen om at lade Thorvaldsen stå for opgaven blev truffet.

I et brev til prins Christian Frederik af 6. marts 1820²⁴ skrev Lund,

21. *Thorvaldsens Museum, Brevarkivet* m30A,nr.62.

22. *Kongehusarkivet*. Brev af 29. november 1817 til prins Christian Frederik.

23. Friederike Brun skriver angiveligt i et brev fra 1820 om Thorvaldsen: "Han har handlet bittert og haardt over for Lund, og hans Gjerrighed er afskyvækkende!", se Gravaard og Henschen 1996, s. 12.

24. *Kongehusarkivet*. Uddrag af brev af 6. marts 1820 fra J.L. Lund til prins Christian Frederik: "Ich darf mir gewiss die Erlaubnis nehmen, Euer Königl. Hoheit von meinen Arbeiten zu reden? Kaum war ich eingerichtet, als ich sogleich die Komposition zum Altargemälde der Frauenkirche vornahm; ich hatte diese schon in Rom entworfen und vorgearbeitet; diese ordnete ich nun und machte eine sorgfältig ausgeführte Zeichnung davon. Jahrelang hat mich der Gedanke an dieses Gemälde beschäftigt, alles was ich auf meiner Reise und während meines Aufenthaltes in Italien von vorzüglichen ähnlichen Darstellungen sah, studierte ich in Beziehung darauf und suchte, durch diese Vorbilder geleitet, meinem Entwurf eine größere Vollendung zu geben; und nun, da ich glaubte zur Ausführung im Großen zu schreiten, sehe ich die Hoffnung vernichtet, die ich mir von so vielen Bemühungen versprach, weil man an der Stelle des Gemäldes ein Werk von Thorvaldsen aufstellen will. Von der Kommission bin ich zwar noch nicht davon unterrichtet, allein ich weiß doch sicher, dass die Sache so gut wie entscheiden ist. Dies ist nun natürlich für mich ein äußerst unangenehmes Ereignis, doch muss ich mich darein finden, und es soll mich nicht missmutig machen. Vielleicht findet sich mit der Zeit eine Gelegenheit, dieses Gemälde, wenn auch in kleiner Form, einmal für eine andere Bestimmung auszuführen, und ich zweifle nicht, dass man mir als Ersatz an dessen Stelle ein anderes Werk aufträgt, und mir die schon darauf verwandte Mühe vergütet".

at han straks efter hjemkomsten til København havde lavet en omhyggeligt udført tegning til alterbilledet til Vor Frue Kirke, men at han på grund af Bygningskommissionens beslutning om at lade et værk af Thorvaldsen erstatte altermaleriet måtte se i øjnene, at han ikke kom til at udføre det værk, som han i årevis havde haft i tankerne og forberedt sig på. Få dage senere (12. marts 1820) skrev prins Christian Frederik til C.F. Hansen, at han syntes, man skulle lade Lund male den påtænkte altertavle, som, hvis den ikke straks kunne anbringes i en kirke, kunne pryde Kongens galleri.²⁵ Kongens beslutning meddeltes til Thorvaldsen den 20. maj 1820:

Vi ville allernaadigst at en Christus-Figur af Etatsraad Thorvaldsen, paa den allerunderdanigst foreslaaede Maade, skal anbringes i Frue Kirkes Alter.²⁶

I 1821 udstillede J.L. Lund på Charlottenborg-udstillingen en tegning: Katalog nr. 15, *Christi Himmelfart*. Composition til en Altertavle. See Apostl. Giern. Cap.1. V. 9-11²⁷. Det forekommer sandsynligt, at den udstillede tegning er identisk med den tegning, der skulle have dannet forlæg til den malede altertavle til Vor Frue Kirke. Da denne tegning ikke kendes i dag, er det umuligt at vide, hvor nær den er den altertavle, som i dag befinder sig i Sankt Johannes Kirke, men ét er sikkert: skriftstedet i Apostlenes Gerninger er det samme.

Christian VIII bestiller en stor altertavle af J.L. Lund i 1845

Forbigåelsen af J.L. Lund i forbindelse med alterudsmykningen af Vor Frue Kirke har utvivlsomt berørt prins Christian Frederik, og i et brev til C.F. Hansen fra 15. september 1820 vendte prinsen tilbage til forslaget om at lade Lund male den altertavle, som han havde planlagt til Vor Frue Kirke:

Lund omtaler De ej. Jeg vil dog haabe at han arbejder, man skulde dog tillade ham at udføre sin Altertavle og ej for anden Bestemmelse saa for det Kongl. Galerie, der er længe ikke malt nogen religiøse Søjets og han har gjort mange Studier til dette – .²⁸

25. Thorvaldsens Museum, Brevarkivet m30A,nr.63.

26. Thorvaldsens Museum, Brevarkivet m61820.

27. *Fortegnelse over de ved det Kongelige Academie for de skønne Kunster udstillede Kunstsager*, København 1821.

28. Thorvaldsens Museum, Brevarkivet m30,nr.64.

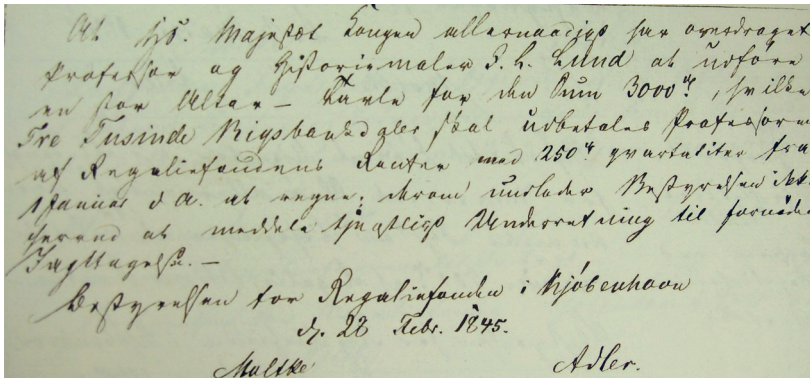

Fig. 4. Christian VIII's beslutning om at lade J.L. Lund male en stor altertavle underskrevet af stats- og finansminister, grev A.W. Moltke og kongens kabinetssekretær J.G. Adler. Regaliefondens brevbog den 28. februar 1845.

Som det vil fremgå, skulle der gå næsten 25 år, inden Lund fik den mulighed, idet Christian VIII den 21. februar 1845 ved kongelig resolution stilet til stats- og finansminister, grev A.W. Moltke meddelte:

At H.M. Kongen allernaadigst har overdraget Professor og Historiemaler J.L. Lund at udføre en stor Altertavle for den sum af 3000^{rbd}, hvilke Tre Tusinde Rbd skal udbetales Professoren af Regaliefondets Renter med 250^{rbd} quartaliter fra 1. Januar d. Aar at regne, har jeg hermed den Ære at meddele Deres Excellence.²⁹

Denne beslutning fremgår desuden af Regaliefondens brevbog (fig. 4).³⁰ Af et brev fra J.L. Lund til Regaliefondens bestyrelse den 15. maj 1845 fremgår, at den altertavle, han maler på, har titlen: *Christi Himmelfart*³¹. Det er i den forbindelse interessant, at Lund i 1844 på

29. Kongehusarkivet.

30. Regaliefonden. Rigsarkivet. Brevbog for bestyrelsen. Regaliefonden blev oprettet i 1820 ved belåning af en del af kongens guldservice mm. Fondens midler anvendtes til forskellige kulturelle formål. Fonden blev nedlagt i 1849 og indlemmet i statskassen. Derfor var Lunds alterbillede i 1861 at betragte som statsejendom.

31. Kultusministeriet. Rigsarkivet. Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, 3. Kontor. 1857-1915 Journalsager. 1861 CM 2. Dep. 4E 124. Brev af 15. maj 1845 fra J.L. Lund til bestyrelsen for Regaliefonden: Efterat det allernådigst har behaget Hans Majestæt, at lade mig anvise i Tre Aar 250 Rbd. quartaliter fra 1. Januar d. Aar for Udførelsen af et Maleri "Christi Himmelfart" troede jeg at kunne hæve denne Sum i Quartalets løb, men da Etatsraad Linde formener ikke at burde udbetale den førend i Slutningen af Quartalet, tillad mig at anmode den Høie Bestyrelse om behageligt at foranstalte ovennævnte 250 Rbd måtte blive anvist i Midten af hvert Quartal.

Fig. 5. J.L. Lunds altertavle med Kristus stående på en sky omgivet af to engle med udgangspunkt i: "Min Fred giver jeg Eder" (Joh 14,27). 1844. Kregme Kirke.

Kristus velsigner nadverelementerne: en stor kalk, der står på et alter, og derover en svagt synlig svævende oblat. Kristus er omgivet af to engle, hvoraf den ene ser op mod Kristus og den anden ned mod alteret. Ved siden af alteret ses passionsblomster og vinranker. Det vidtstrakte bjerglandskab i baggrunden er af sydlandsk udseende og minder meget om landskabet i Kristi himmelfart i fig. 1.

Charlottenborg-udstillingen udstillede en tegning: Katalog nr. 306, Skizzeret Tegning til den övre Deel af en altertavle, *Christi Himmelfart*³². Formentlig er der tale om et delforlæg til den store altertavle, som Lund nu endelig begyndte på at male. Da tegningen drejer sig om den øvre del af en altertavle med titlen: *Christi Himmelfart*, er det muligt, at denne tegning skal ses i sammenhæng med tegningen fra 1821 med samme titel. Desværre kendes ingen af de to tegninger i dag.

Kristus på en sky omgivet af to engle er motivet på altertavlerne i Kregme (fig. 5) og Annisse Kirke³³. Altertavlen i Annisse (1844) er lidt mindre end den tilsvarende i Kregme Kirke, men ellers er de ens i alle hovedtræk.³⁴ Motivet med den velsignende Kristus på en sky om-

32. *Fortegnelse over de ved det Kongelige Akademie for de skønne Kunster offentligt udstillede Kunstværker*, København 1844.

33. *Danmarks Kirker*, Frederiksborg Amt, s. 1568 (Kregme) og s. 1372 (Annisie). Nina Damsgaard: "1800-tallets altermaleri og tidens strømninger", *Troens stil i guldalderens kunst*, s. 10-27.

34. Altertavlen i Kregme Kirke er malet af Lund selv, medens altertavlen i Annisse er malet af hans elever under Lunds opsyn, se Hannemarie Ragn Jensen: "Protestan-

givet af engle har formentlig tjent som forlæg for den mere udbyggede komposition af den øvre del af det store alterbillede *Kristi himmelfart* af 1848. Lund har således i denne periode arbejdet med dette motiv i flere altertavler. Af biskop Mynsters visitatsdagbog fremgår, at han fandt altertavlen i Kregme: “noget for gammeldysk, men ellers god”.³⁵

Den konkrete anledning til Christian VIII's bestilling af et stort alterbillede var formentlig et brev fra J.L. Lund af 3. april 1844, hvori han beklagede sig over sin økonomiske situation³⁶. I den forbindelse erindrede han kongen om, at det var ham, der i sin tid lagde pres på Lund for at få ham til at vende tilbage til København for at tiltræde professorstillingen ved Kunstakademiet.³⁷ Lønnen som professor var

ter og katolikker' ved Arresø”, *Københavns Universitets Almanak* 1995, s. 136-156. Altertavlen i Kregme blev i 1950 udskiftet med et støbt krucifiks samt et glasmaleri i korvinduet af Johan Thomas Skovgaard, og er nu placeret i kirkens sakristi, *Danmarks Kirker*, Frederiksborg Amt, s. 1568.

35. *J.P. Mynsters Visitatsdagbøger 1835-1853*, ved Bjørn Kornerup. København 1937, bd. II, s. 234.

36. Ifølge Eckersbergs dagbog anmodede Lund og Eckersberg den 11. marts 1843 kongen om at få forhøjet deres gage, jf. *C.W. Eckersbergs dagbøger*. Udgivet og kommenteret af Villads Villadsen, bind 1, 1810-1837, og bind 2, 1837-1853, København 2009, s. 969. Den 29. maj 1843 modtog professorerne besked om, at sagen ville blive ordnet i forbindelse med næste års budget, *Eckersbergs dagbøger*, s. 978. Det resulterede imidlertid i et afslag, som blev meddelt den 8. januar 1844, *Eckersbergs dagbøger*, s. 1002. Det er sandsynligvis det afslag, der fik Lund til den 3. april 1844 at sende et brev til kongen, hvori han beklagede sig over afslaget.

37. *Kongehusarkivet*. Brev af 3. april 1844 fra J.L. Lund til Christian VIII: “Allernaadigst Kongen. For et Aar siden ansøgte jeg allerunderdanigst Deres Majestæt om en fast aarlig Indtægt foruden min Gage, men mit Haab, at de derfor anførte Grunde vilde sikre mig et heldigt Udfald, er ikke blevet opfyldt, og jeg vilde se fremtiden imøde med Bekymring, hvis ikke de mig af Deres Majestæt ved min Ansættelse naadigst givne forsikringer var mig Borgen for, at et saa billigt Ønske ikke vilde blive mig nægtet. Efter saa mange Aars forløb vil Deres Majestæt næppe kunne erindre de nærmere Omstændigheder ved min Tilbagekaldelse fra Italien, jeg tillader mig derfor allerunderdanigst at fremstille dem for Deres Majestæt.

Da Akademiet i Aaret 1818 havde valgt mig til Professor, havde Deres Majestæt, som Akademiets Høie Præses den Naade at underrette mig om dette Valg og tillige at forlange jeg skulde tiltræde mit Embede; mine forbindelser i Rom og i Tyskland, havde dengang aabnet mig Udsigten til et forlænget ophold i Italien og en ærefuld Kunstvirksomhed, og Pligten mod mig selv fordrede, ikke at opgive disse Fordele for en usikker Stilling i Fædrelandet, thi det var mig ikke ubekendt, at Akademiets Gage langt fra ikke kunne fremskaffe mig et kun taaleligt Udkomme; jeg gav mig derfor den underdanige Frihed at ytre mine Betæneligheder, og at kun den sikre Udsigt i Kjøbenhavn at finde en anstændig Existents med Familien kunde foranledige mig at opgive de nævnte Fordele.

så ringe, at det ikke uden ekstraindtægt var muligt at forsørge en familie.

J.L. Lund afsluttede maleriet i 1848, og udstillede billedet på Charlottenborgudstillingen i 1849, hvor det i udstillingskataloget blev opført under malerkunst, som værk nr. 3.: J.L. Lund: *Christi Himmelfart*. Udført ifølge allerhöieste Befaling³⁸. Da der ikke var behov for altertavlen til en kirke, blev den opbevaret som statsejendom på Christiansborg Slot i perioden fra 1849 til 1862³⁹. Af et notat fra Kultusministeriet fremgår, at flere forsøg på at anvende altertavlen i kirker, navnlig på landet, har været på tale, men at de på grund af billedets størrelse alle endte uden resultat. Maleriet blev ikke indlemmet i Christiansborgs malerisamling, idet dets bestemmelse var en kirke.

På disse mig yttrede Betæneligheder behagede det naadigst Deres Majestæt at svare:

„Freilich übersehe ich nicht, was Sie alles durch die Entfernung von Rom entbehren müssen und wie wenig dieses sogleich ersetzt werden kann, allein bauen Sie nur darauf dass eben diese Betrachtung es mir umso angelegentlicher sein lassen wird, was wir für die Begründung Ihres Gerücks im Vaterlande tun können und müssen“

Altona, d. 30. Juni 1818.

Uagtet disse naadige Ytringer kunde jeg dog endnu ikke bestemme mig til at forlade Rom, men udbad mig af Deres Majestæt, at trods Omstændighederne i mit Fæderland ikke tillod, at mit billige Ønske om en sorgfri Existents kunde opfyldes, da naadigst at underrette mig derom, da måtte tage en Bestemmelse i henseende til min Fremtid. Deres Majestæt behagede naadigst at svare:

„Was Ihnen anbetrifft da bitte ich Sie nochmals auf mir zu bauen dass Ihnen gewiss nichts leides geschehen sein soll durch Ihre Anstellung bei der Academie. Sie werden gewiss nicht Arbeit und auch nicht ein bestimmtes Einkommen vermissen. Ich gebe es wie Sie wissen nicht, aber ich kann doch das mögliche dazu beitragen und Ihre Bemühungen? Forderungen eine häusliche Existens ohne Sorgen finden zu können ist gewiss nicht übertrieben.“

Augustenburg, d. 28. Decbr. 1818.

Af ovenanførte vil Deres Majestæt se at forholdene mod mig endvidere mod mange af mine Kolleger og at jeg kun i Tillid til Deres Majestæts naadigste forsikringer har tiltraadt mit Embede. De Hædersbevisninger jeg har havt den Lykke at modtage af vor Høisalige Konge og af Deres Majestæt, var mig et smigrende Bevis, at mine Bestræbelser i Udfyldelsen af mine Pligter ikke har været forgjæves, og at jeg har fyldestgjort de Forventninger Deres Majestæt og Akademiet har havt om min Ansættelse; derfor tør jeg hengive mig til det Haab, at mit billige Ønske grundet paa Deres Majestæts gjentagne forsikringer, vil blive opfyldt.

Kjöbenhavn, den 3. April 1844. Aallerunderdanigst, J.L. Lund”.

38. *Fortegnelse over de ved det Kongelige Akademie for de skønne Kunster offentlig udstillede Kunstværker*, København 1849.

39. *Kultusministeriet*. Beslutningsnotat i forbindelse med brev af 10. maj 1861 fra Kultusministeriet til Finansministeriet.

J.L. Lunds alterbillede kommer til Sankt Johannes Kirke i 1862

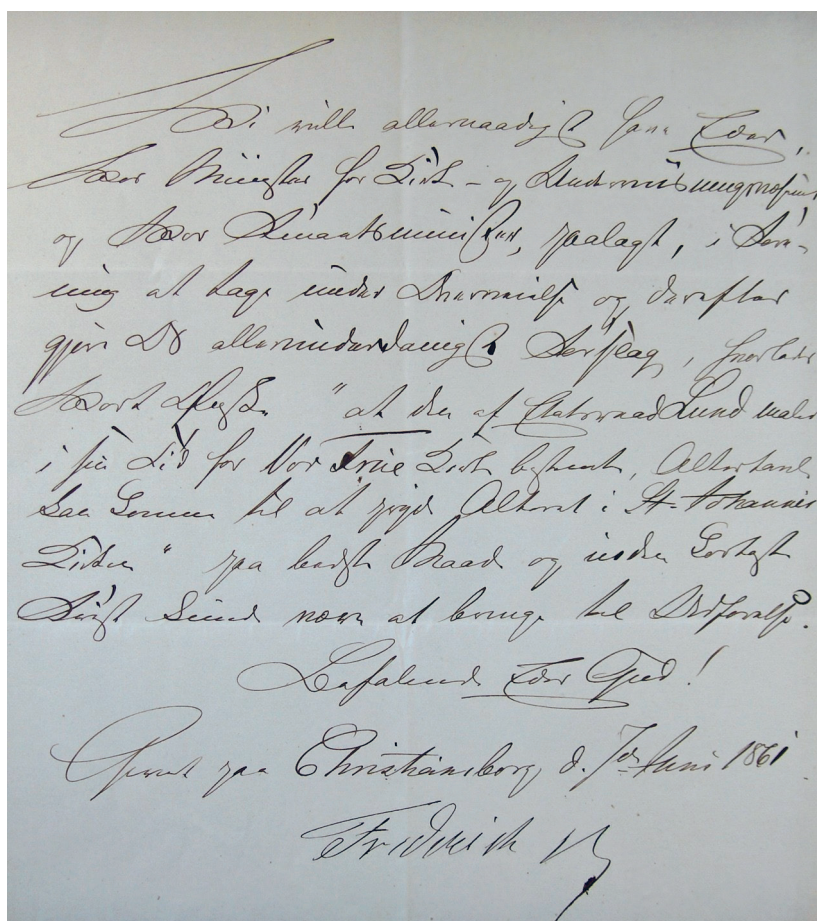
Ved en ihærdig indsats lykkedes det formanden for Sankt Johannes Kirkens bestyrelse, kammerråd, arkivar, P.D. Feilberg (1804-1878) at skaffe alterbilledet til kirken. I et brev til kirke- og undervisningsminister Ditlev Monrad af 23. april 1861, bad Feilberg om, at billedet måtte skænkes til Sankt Johannes Kirken.⁴⁰ I brevet fortæller Feilberg, at han ved en fest for “kunstnerveteranen” J.L. Lund,⁴¹ var blevet gjort opmærksom på, at såfremt det “længst forsvundne billede” fandtes, måtte det være særdeles passende for Johanneskirken.

Monrad var positiv stemt for at forære billedet til kirken og indstillet på en hurtig sagsbehandling, men da billedet i sin tid var betalt af Regaliefondens midler, som nu hørte under Finansministeriet, måtte finansministerens samtykke indhentes. Det skete i et brev af 10. maj 1861⁴². For finansminister Carl Emil Fenger (1814-84) var det imidler-

40. *Kultusministeriet*. Brev fra P.D. Feilberg til kirke- og undervisningsminister Ditlev Monrad af 23. april 1861: “Jeg tør formode, at det er Deres Excellence bekendt, at der i sin Tid er gjort Bestilling paa et Alterbillede til Frue Kirke fra Etatsraad Professor Lund, men at Thorvaldsens Christus Figur gjorde det overflødigt, og at det blev afbestilt hos Konstneren. Det blev imidlertid senere fuldført, betalt og afhentet fra Professor Lund, men videre har man hidtil ikke vidst af det. I Anledning af den nylig stedfundne smukke Fest for Konstnerveteranen Etatsraad Professor Lund, som Justitsraad Fich, en af hans nøieste Venner havde Deel i at anordne, kom denne til at erindre sig dette længst forsvundne Billede, som han gav mig Vink om, saafremt det fandtes, maatte være særdeles passende for Johanneskirken, som ikke har naaet frem til at gjøre Bestilling paa noget Alterbillede. Jeg henvendte mig da til Professor Høyen for fra ham at indhente Oplysning om det ikke skulde findes hensat et sted paa Christiansborg Slot, men han vidste intet derom, og tvivlede om at Billedet, som var afbestilt, nogensinde var blevet fuldført. Etatsraad Thiele vidste lige saa lidt. Jeg vendte mig da til Slotsforvalteren på Christiansborg, hr Lüders, heller ikke han vidste noget om et saadant Billede. Saa kom jeg tilfældig til at høre af en gammel Husgeraadsbetjent paa Slottet, Nielsen, at der bag Galleriet, som løber ovenover Riddersalen var et korridor Værelse, hvor en del Malerier fra Gottorp Slot var hensatte, og at det mulig kunde være derimellem. Idag har jeg med Slotsforvalteren og Kirkens Bygmester undersøgt dette Lokale, og der rigtig fundet det nævnte herlige Billede, som overraskende i høieste Grad, da det stod der, udført i Anlæg og Størrelse, som havde det været bestilt til Johannes Kirken. Det forestiller Christi Himmelfart, og Johannes Kirken indtager en fremragende Plads. Paa Kirkebestyrelsens Vegne tillader jeg mig nu at henvende den instændige Bøn til Deres Excellence, at dette Billede skjænkes til Johannes Kirken, og at der ret snart maatte erhverves Resolution derpaa, for at Rammen dertil kan blive sat i Arbejde, og Billedet være opsat paa sin Plads over Alteret paa Indvielsesdagen d. 20. Juni d. Aar”.

41. Måske er den fest, der nævnes, en afskedsfest for J.L. Lund, idet han i 1861 trak sig tilbage som professor ved Kunstakademiet.

42. *Kultusministeriet*. Uddrag af brev fra Kirke- og Undervisningsministeriet til Finansministeriet af 10. maj 1861: Billedet blev i sin tid bestilt af Høiselig Kong Christian

Vi vill allernaadigst Jern Løse
 Jers Bønne for Lids - og Alarmsvæggens
 og Jers Ruadsmæssig, paaagt, i Jern
 uig at kage i Jers Alarmsvæggens og Jers
 gjen at allernaadigst Jers Bønne, Jers
 Jers Bønne "at der af Jers Alarmsvæggens
 i Jers Lids for Jers Jers Lids bønne, Alarmsvæggens
 Jers Jern til at Jers Alarmsvæggens
 Lids " paa Jers Bønne og Jers Jers
 Jers Jern naar at Jers Jers Jers.
 Jers Jers Jers!
 Jers Jers Jers Jers 1861
 Jers Jers

Fig. 6. Frederik VII's ønske om at J.L. Lunds altertavle må komme til at pryde alteret i Sankt Johannes Kirke.

d 8nd og først efter mange Aars Forløb fuldført af Professoren, som for Arbejdet op-
 pebar et Beløb af i alt 3000 rbd. af Regaliefondets Renter. Billedet var betænkt til
 en kirke hvorsomhelst det efter sin Størrelse, Formation og Betydning maatte kunne
 passe, men uagtet det i sin Tid ikke har manglet på Forslag til dets Anvendelse, har
 Altertavlens Størrelse dog hidtil været til hinder for at anbringe den paa et passende
 Sted. Derimod vil Billedet baade i Størrelse og som Alterdekoration ganske passe for
 Johannes Kirken og være denne en ligesaa velkommen Gave som værdig Prydelse,
 der forekommer derfor Ministeriet under disse Omstændigheder at være al Opfor-
 dring til at skænke Billedet, som er indlemmet i Statens Samlinger til Kirkens For-
 skjønnelse og hertil at udvirke Allerhøieste Tilladelse. Da det imidlertid i sin Tid er be-
 talt af den senere til Statskassen overgaaede Regaliefond, har Ministeriet ikke skuldet
 forbigaa tjentsligst at udbede sig Finantsministeriets gode ytringer, om der fra Sam-

tid ikke bare en ekspeditionssag, idet han personligt gik ind i sagen, og efter selv at have set billedet, meddelte han, at han: "ikke kan skjønne, at det passer til den paatænkte Anvendelse"⁴³. Følgelig blev der givet afslag på anmodningen, en beslutning, som Kirke- og Undervisningsministeriet efterfølgende underrettede kirkens bestyrelse om.⁴⁴

Afslaget har ikke passet Feilberg, og allerede to dage efter, den 7. juni 1861, anmodede Frederik VII kirke- og undervisningsministeren og finansministeren om i fællesskab at fremsætte et forslag til, hvorledes kongens ønske om altertavlens placering i Sankt Johannes Kirke kunne opfyldes⁴⁵ (fig. 6):

Vi ville allernådigst have Eder Vor Minister for Kirke- og Undervisningsvæsenet og vor Finantsminister, paalagt, i Forening at tage under Overvejelse og derefter gjøre Os allerunderdanigst Forslag, hvorledes Vort Ønske "at den af Etatsråd Lund malede, i sin Tid til for Vor Frue Kirke betænkte Altertavle må komme til at pryde Alteret i Skt. Johannes Kirken" paa bedste Maade og inden kortest Frist kunde være at bringe til Udførelse.

Befalende Eder Gud!

Givet på Christiansborg d. 7de Juni 1861

Frederik R

Få dage senere opfordrede kirke- og undervisningsministeren finansministeren til, at de sammen opfyldte kongens ønske⁴⁶. Imidlertid skete der ikke noget; og da kirken blev indviet den 25. august 1861 med

mes Sted havde noget at errindre mod, at der af Kirke- og Undervisningsministeriet nedlægges allerunderdanigst Forestilling om at Billedet gives den saaledes paatænkte Bestemmelse. Da Sagens Afgørelse haster noget, forsaavidt det som bemærket i Andragendet, skal forfærdiges Ramme til Maleriet inden det kan anbringes, imødeser man Finantsministeriets Svar saa hurtigt som Leiligheden tillader det.

43. *Kultusministeriet*. Uddrag af brev fra finansminister Fenger til Kultusministeriet af 30. maj 1861: Foranlediget heraf undlader jeg ikke ved Tilbagesendelsen af det modtagne Appendiks tjenstligst at meddele, at jeg, efter at have taget det titnævnte Billede i Øiesyn, ikke kan skjønne, at det passer sig til den paatænkte Anvendelse, og jeg har derfor allerede af den Grund ikke at kunne give Finansministeriets Samtykke til, at der foretages Skridt til Bevillingen af det i ovennævnte tjenstlige Skrivelse omtalte Andragende.

44. *Kultusministeriet*. Brev af 5. juni 1861.

45. *Kultusministeriet*. Brev af 7. juni 1861.

46. *Kultusministeriet*. Brev fra kirke- og undervisningsministeren til finansministeren af 18. juni 1861.

deltagelse af kongen, var der ingen altertavle i kirken.⁴⁷ Derfor måtte Frederik VII igen skride til handling. Det skete ved, at han den 28. januar 1862 anmodede finansministeren om at forelægge sagen for Rigsrådet⁴⁸:

Ved at tilstille Dig følgende allerunderdanigst Andragende af 27nd denne Maaned, hvori Inspektionen for St. Johannes Kirken på Nørrebroe gjentagen udtaler Ønsket om at se bemeldte Kirke smykket med den af Professor Lund i sin Tid malede, og nu som Statseiemod på Christiansborg Slot opbevarede, Altertavle, ville Vi allernaadigst have Dig tilkendegivet, at Vi måtte ønske, at nævnte Maleri gives den ansøgte Anvendelse, og vil Du til den Ende have at forelægge det nu forsamlede Rigsraad det Fornødne.

Befalende Eder Gud!

Givet på Christiansborg den 28de Januar 1862

Frederik R

Det satte gang i sagen, og den 23. april 1862 skrev Finansministeriet til kirkens præst, Jens Chr. Rudolph Frimodt, at da foræring kræver lovgivningsmagts medvirken, var det blevet pålagt forvalteren på Christiansborg Slot at udlevere altertavlen til kirken til midlertidig anvendelse.⁴⁹ Samtidig pålagdes det kirkens bestyrelse inden alt for længe at fremskaffe et "mere passende" alterbillede til den smukke kirke. Allerede dagen efter udleveredes alterbilledet fra Christiansborg, og den 25. april 1862 blev der afgivet kvittering til slotsforvalteren for det modtagne alterbillede.⁵⁰ Kort efter underrettedes kirkens patronat om beslutningen.⁵¹ Som afslutning på sagen underrettede Finansministeriet Kirke- og Undervisningsministeriet om den trufne beslutning⁵².

Hermed sluttede sagen, og J.L. Lunds alterbillede *Kristi himmelfart* kom til Sankt Johannes Kirke, ikke som ejendom, men til låns, og det er der ikke siden ændret ved. Altertavlen er den største og motivmæssigt mest sammensatte af Lunds altertavler, og den er et fornemt og typisk eksempel på nazarensk alterbilledkunst i Danmark.

47. Fr. Thomassen 1911, s. 36.

48. Rigsarkivet. *Forestillinger 1862. Allershöiste Rescripter og Resolutioner for 1862*. Finansministeriet, Finansdepartementet, Sekretariats- og Budgetkontor 1848-1975.

49. *Landsarkivet for Sjælland m.m.* Johannes Sogn. Indkomne breve.

50. *Landsarkivet for Sjælland m.m.* Johannes Sogn. Brevjournal 1924-1931 mm.

51. *Landsarkivet for Sjælland m.m.* Johannes Sogn. Brevjournal 1924-1931 mm.

52. *Kultusministeriet*. Brev af 24. maj 1862 fra Finansministeriet til Kultusministeriet.

Fejldateringen af altertavlen

Som det fremgår, er altertavlens historie veldokumenteret, dels ved breve fra kunstneren selv, dels ved sagsakter i forbindelse med alterbilledets udførelse og senere anbringelse i Sankt Johannes Kirke. Spørgsmålet er derfor, hvorfra den misopfattelse stammer, at billedet skulle være malet i Rom i 1818 til Vor Frue Kirke?

Den mest nærliggende forklaring herpå er 50-års jubilæumsskriftet for Johanneskirken i 1911 udarbejdet af justitsråd Fr. Thomassen,⁵³ hvori følgende anføres:

Ved kirkens Indvielse var Alteret uden Altertavle. Kort Tid efter blev den prydet med det Billede, som man endnu glæder sig ved at se. Det er udført af Historiemaler, Professor J.L. Lund og forestiller Christi Himmelfart. Det er malet i Rom. I Efteråret 1818 sendte Kunstneren det hjem til Danmark, idet det var bestemt for Slotskirken. Bl.a. Rumforholdene her gjorde, at det ikke blev op-
hængt som oprindelig tænkt. Senere var det Meningen at anvende det som altertavle i Vor Frue Kirke; men ved anbringelsen at Thorvaldsens Christusfigur blev det overflødigt og henstod forglemt paa Christiansborg Slot, hvorfra det blev hentet frem og anbragt paa sin nuværende Plads.⁵⁴

Det vides ikke, hvorfra Thomassen har årstallet 1818. En anden unøjagtighed er påstanden om, at altertavlen skulle have været tiltænkt Slotskirken. Det er der ingen dokumentation for, ligesom Slotskirken ikke nævnes i J.L. Lunds breve. Det er specielt årstallet 1818, der peger på jubilæumsskriftet fra 1911, som kilden til den misforståelse, der som ringe i vandet har bredt sig: at altertavlen var fremstillet i Rom i 1818, og at Lunds altertavle i Sankt Johannes Kirke skulle være identisk med den altertavle, der skulle have været opstillet i Vor Frue Kirke, hvis ikke Thorvaldsens Kristusskulptur havde fjernet behovet for en malet altertavle. Formuleringerne i Frederik VII's ønsker, fra hhv. 1861 og 1862, om at lade J.L. Lunds altertavle komme til Sankt Johannes Kirke kan ligeledes have bidraget til fejltolkningen af alterbilledets fremstillingstidspunkt. Den primære kilde, nemlig Lund selv, lader ingen tvivl tilbage, idet der ikke fandtes et malet alterbillede til Vor Frue Kirke på

53. Kirkeinspektionen havde anmodet Fr. Thomassen om at udarbejde jubilæumsskriftet, idet hans erindringer gik tilbage til grundstensnedlæggelsen i 1856 og fordi, han gennem ca. 40 år havde været tilknyttet kirken på forskellig måde.

54. Thomassen 1911, s. 36.

det tidspunkt, da Lunds altertavle blev afbestilt. Først mange år senere (1845-48) malede Lund det store alterbillede, der i dag kan ses i Sankt Johannes Kirke. Der er således ingen direkte forbindelse mellem den altertavle, der er 1812 blev bestilt til Vor Frue Kirke og den altertavle, der i dag befinder sig i Sankt Johannes Kirke. Derimod kan der være en indirekte forbindelse, idet J.L. Lund gennem mange år arbejdede med et Kristi himmelfartmotiv fra Apostlenes Gerninger.

Tidens teologiske og kulturelle strømninger

I Danmark nåede den rationalistiske kristendomsopfattelse sin klassiske udformning i perioden 1800-25. Hyrdebrevet, der udsendtes i forbindelse med reformationsjubilæet i 1817, udtrykker tidens teologi: "hvor den hellige Skrift, fortolket efter Fornuftens Love, anerkendes som Religionens eneste Kilde".⁵⁵ Den folkelige reaktion imod enevælden og statskirken kom til udtryk ved Grundlovens vedtagelse i 1849 og med vækkelsesbevægelsernes opblomstring. Med J. P. Mynster, der var Sjællands biskop fra 1834 til sin død i 1854, skete der en teologisk fornyelse til en subjektiv og mere inderlig form for kristendom: "Sjælens indre stille Møde med Gud". Han var i opposition til vækkelsesbevægelserne, idet han frygtede, at de vaktes bevægelse kunne føre til åndeligt tyranni.⁵⁶

Bertel Thorvaldsens Kristusskulptur i Vor Frue Kirke var i overensstemmelse med tidens kunstideal: den klassiske stil, den ideale skønhed, klassiske ansigtstræk med langt hår med midterskilning, lige næse og tvedelt skæg. Det er den forsonende og indbydende og ikke den lidende Kristus, der ses. Sammen med apostelstatuerne passede Kristusskulpturen til kirkens græske tempellignende arkitektur. Lund malede Kristus i samme stil, og det samme gjorde Eckersberg og mange andre af 1800-tallets billedkunstnere. Det er derfor nærliggende at forstille sig, at de har haft adgang til de samme forbilleder, under deres ophold i Rom, nemlig den tidlige renæssances mestre, først og fremmest Rafael, hvis religiøse glød Lund priste højt.⁵⁷ Både Thorvaldsen og Lund havde forbindelser til Nazarenerne, der ønskede at genoplive den kristne motivkreds med Perugino, Rafael og Dürer som forbilleder.⁵⁸ Lund havde

55. *Reformationsjubilæet 1817. Aktstykker, indledede, udgivne, oversatte og kommenterede af Alexander Rasmussen*, København 1917, s. 1-68.

56. Hal Koch: Tiden 1800-1848, *Den Danske Kirkes Historie*, red. Hal Koch og B. Kornerup, bd. VI, København 1954.

57. *Kongehusarkivet*. Brev af 7. februar 1819 fra J.L. Lund til prins Christian Frederik.

58. Margrethe Floryan: *Hvide Krist. Thorvaldsens religiøse motiver*, Lemvig 2008, s. 34.

et nærmere forhold til Nazarenerne end Thorvaldsen, der ikke brød sig om sammenblandingen af kunst og religiøsitet.

Ligesom det var obligatorisk for malerne, rejste også digterne på dannelsesrejser syd på gennem Europa med Rom som endemål. Det gjaldt blandt andre Adam Oehlenschläger og B.S. Ingemann, der rejste til Italien i perioden 1809-1827.⁵⁹ Fra deres rejseberetninger kendes deres oplevelser af tidens kunst. Oehlenschlägers smag for italiensk malerkunst samler sig især om den seneste del af det 15. årh. og begyndelsen af højrenæssancen med Perugino, Giovanni Bellini, Leonardo da Vinci, den unge Rafael og den unge Correggio. Det, der tiltrak Oehlenschläger, var det poetiske indhold i maleriet, det menneskelige, det bevægende og det følsomme. Det er på denne baggrund forståeligt, at Oehlenschläger foretrak Lunds stil frem for Eckersbergs rå rationalisme.⁶⁰ I tragedien *Correggio* belyste Oehlenschläger, som den første i dansk litteratur, opdagelsen af den tidlige italienske renæssance, som i høj grad var den tyske romantiks fortjeneste.⁶¹

Inspireret af rejsen til Italien (1818-19) skrev Ingemann *Reiselyren*, hvori han blandt andet beretter om 1400-tallets kunst. Ingemann hyl-der Perugino som repræsentanten for kunstens barndomssind og som Rafaels lærer. I Rom blev Ingemann begejstret for Nazarenernes kunst, og han mente, at der i den kunne ligge en spire til "en ny Blomster-vaar paa Verdens gamle Dage". Han mødte også Lund, og priste hans tegninger efter de gamle italienske mestres værker.⁶² Grundtvig advarede Ingemann mod at glemme Danmark og mod at lade sig forlede af moderne kunstilbedelse.⁶³ Det, der tiltalte de romantiske digtere i den før-rafaelske kunst, var det ægte og det oprindelige. I Danmark var det i 1840'erne, på grund af den tiltagende nationale bevidsthed, ikke god tone at efterligne middelalderen og Nazarenernes romantisk orienterede kunst.⁶⁴

59. Jørgen Breitenstein: *Italiensk Kunst i den Danske Romantik*, København 1966, s. 5.

60. Hans Edvard Nørregård-Nielsen: "Guldalder og indbildskhed. Oehlenschläger på dannelsesrejse", *Guldalderhistorier. 20 nærbilleder af perioden 1800-1850* red. Bente Scavenius, København 1994, s. 25.

61. Nils Ohrt: "Rafael og kunstens fædre i dansk romantik", *Troens stil i guldalderens kunst*, s. 60-76.

62. Breitenstein 1966, s. 70.

63. Richard Petersen: *Mindeskraft om Bernhard Severin Ingemann i Hundredeaaret efter hans Fødsel*, København 1889, s. 83-117.

64. Salling 1999, s. 57-59.

Summary

J.L. Lund's Altarpiece in St. John's Church of Copenhagen

The painting of the altarpiece in St. John's Church in the district of Nørrebro outside the walls of old Copenhagen was a work executed by the Danish artist Johann Ludwig Gebhard Lund (1777-1867). In 1862 it was placed in the church finished as a building only a year before, in 1861. The subject of the painting is the Ascension of Christ. The painting is visibly signed and dated: J.L. Lund 1848. So the painting obviously is older than the church building itself and may not specifically have been commissioned for precisely this church.

The scene of the painting is divided into a heavenly and an earthly sphere. Christ is seen as standing on a cloud accompanied by a choir of angels. About twenty persons are depicted on earth – most of them with their glances turned upwards in the direction of Christ. Stylistically the painting must be considered part of the Early Renaissance albeit it is influenced by the German religious painters known as the Nazarenes. J.L. Lund was drawn towards and inspired by this group of artists during his stay in Rome in the years 1816 to 1819. However the Nazarene school and its style did not confirm to the dominant taste of the theological and cultural milieu of Copenhagen.

Art historians have taken it for granted that the altarpiece was painted in Rome in 1818 for the main church of Copenhagen, Our Lady's. In 1820 the decision was made to use the sculptor Thorvaldsen's huge figure of Christ instead of an altar painting. Consequently Lund's painting was supposed to have been stored away for years until it could serve its purpose as an altarpiece in the newly erected St. John's in Nørrebro. By use of letters between the artist and the Danish Prince Christian Frederik – later King Christian VIII – this investigation tends to prove that Lund did not paint his altarpiece at that time (1818) but considerably later (1845-1848).

En række personer har ydet en meget værdsat hjælp i forbindelse med dette arbejde. Transskribering af passager i tyske breve er udført af Ursula Greiner, Berlin. Adjunkt Louise Lillie, Afdeling for Kirkehistorie ved det Teologiske Fakultet ved Københavns Universitet har været vejleder i forbindelse med mit speciale i kirkehistorie. Forskningsbibliotekar Emma Salling, pastor Poul Sørensen og professor Matthias Greiner har ydet en værdifuld hjælp med afklaring af en række spørgsmål. Professor, dr.theol. Martin Schwarz Lausten takkes for kritisk gennemlæsning af manuskriptet. Personalet ved Rigsarkivet og Landsarkivet for Sjælland har været meget behjælpelig med at finde frem til det relevante kildemateriale. Københavns Stift har bevilget farvebilleder. De takkes alle.